

1. Bevezetés

Lettország történelmi szempontból nézve fiatal állam, azonban határai – keleten és délen – viszonylag hosszú időre visszatekintően léteznek a maihoz nagyon hasonló formában. Ennek oka abban rejlik, hogy a területet a középkorban egy erős állam, a Német Lovagrend uralta, amelynek célja volt a határok stabilitását biztosítani. Döntő hatást gyakorolt azonban a későbbiekben a lett történelemre és határookra Oroszország terjeszkedése. A Moszkva, majd Szentpétervár központú Moszkvai Nagyfejedelemség, illetve Orosz Cárság a 16. századtól mutatott érdeklődést a Baltikum iránt,¹ végül a 18. század végére azt teljes egészében fennhatósága alá vonta. Az orosz cárok sokáig engedték a korábbi hatalmi struktúrák fennmaradását e területeken, így a különböző jogállások konzerválták a középkorban meghúzott – Lettország mai területét felosztó – határokat. Az egyetlen lényeges változást Latgallia – a mai Lettország délkeleti része – Vityebszki Kormányzósághoz csatolása jelentette,² ami 1918-ig, Lettország függetlenedéséig állt fenn.

2. A határok kialakulása az első függetlenség idején

Lettország mai déli és északi határai jelentős részben – nem számítva az 1939-es és 1945-ös, később tárgyalandó határváltozásokkal érintett területeket – az 1920-as évek legelejére kialakultak. A határok többnyire igazodnak az Orosz Birodalom által 1917 előtt használt és történelmi alapokon nyugvó kormányzósági határokhoz, amelyek – leszámítva az észti és lett lakosságú Vidzemét – jelentős részben egybeestek a lett etnikai határokkal. Nem is véletlen, hogy amikor a Lett Ideiglenes Nemzeti Tanács 1917. december 2-án deklarálta a lettek lakta területek Oroszországon belüli autonómiáját, akkor elegendő volt Kurzeme, Latgallia és Vidzeme régióirai hivatkozni. Hasonlóképpen az 1918. november 18-i lett függetlenségi nyilatkozat is e lett történelmi régiók egységét proklamálta, hangsúlyozva, hogy nem szándékoznak más orosz kormányzóságoktól területet elcsatolni. A békekonzferencia elé 1919. június 10-én benyújtott lett memorandum³ azonban már nyolc pontban megnevezte azokat a területeket is, amelyeket Lettország e közigazgatási határokon túl azok lett lakossága, illetve stratégiai fontossága miatt az országhoz kért csatolni. Ezek többnyire a volt Orosz Birodalom területén helyezkedtek el, de az akkor Németországhoz tartozó Kur-földnyelv 40 kilométer hosszú szakaszára⁴ is bejelentette igényét Riga. A határok kialakulása azonban végül egy összetett és időben elhúzódó folyamat lett a szomszédos államok eltérő érdekei miatt.

3. Lett-észti határ

Amikor a 7. században a mai Lettország területére megérkeztek a balti törzsek, ott balti-finn nyelvcsaládhoz tar-

Manzinger Krisztián*

Lettország határai történelmi perspektívában

tozó, finn-permi nyelveket beszélő törzseket – elsősorban észteket és líveket – találtak. A mai lett-észti határrégió a 12. századig kétnyelvű volt, majd a nyelvhatár a 13. században véglegesen elmozdított, habár apróbb változások egészen az 1860-as évekig előfordultak.⁵ Ez annak ellenére is könnyűvé tette a modern államhatár meghúzását, hogy a térségben évszázadokon keresztül létező Livónia (orosz időkben Kormányzóság) magában egyesített észti és déli területeket. Az egyetlen lényegi vitás kérdés Valka, a vegyes lakosságú vasúticsomópontváros hovatartozása volt: birtoklását az észti irányú két, illetve déli és nyugati irányú három vasútvonal miatt Észt- és Lettország is kulcsfontosságúnak tartotta.⁶ Amikor 1917 első felében Georgij Jevgenyjevics Lvov kormányosa Orosz-Livóniát – és benne Valka körzetét – felosztotta észti és lett részre, a város maga lett fennhatóság alá került, azonban a két fél megegyezett, hogy a háború lezárását követően népszavazáson döntenek a város hovatartozásáról.⁷

Az akkorra már Oroszországtól elszakadt felek 1919 nyarán állították fel a közös határbizottságot, amely azonban nem tudta a megosztást rendezni, a határ kijelölésének megoldatlansága pedig katonai konfliktussal fenyegetett. Az orosz polgárháború során és a bizonytalan baltikumi helyzetben ez a még mindig zajló függetlenségi küzdelmek sikerét veszélyeztette, így a Brit Külügyi Szolgálat közbelépett, és Stephen Georg Tallentset, a Baltikumért felelős brit megbízottat ajánlotta a két ország figyelmébe a határvíta rendezéséhez. Tallentset Tallinn és Riga 1920. március 22-i egyezményükben elfogadták, kinevezve őt a határbizottság elnökének.⁸

Tallents brit segédei közreműködésével a vitatott határpontokat részleteiben feltérképezte, például az 1919. október 12–17. között észti részről végrehajtott valkai lakosság-összeírás etnikai adatait lakóházakra bontva térképre vitte.⁹ A határkijelölés folyamatába kérelmek százaival bekapcsolódott az érintett lakosság is, amely az Orosz Birodalom idején arra szocializálódott, hogy ez az ügyek elintézésének módja – azonban a határbizottság brit tagjai csak korlátozottan vették figyelembe a petíciókat.¹⁰ Ennek oka az volt, hogy a brit szakértők a gazdasági szempontokat mindig az etnikaiak elé helyezték, különösen, mivel mindkét ország tudatos manipulációt folytatott.¹¹ Bizonyos korrekciók mindazonáltal petícióknak voltak köszönhetőek, így például Ainaži az ottani papírgyár tulaj-

* Manzinger Krisztián PhD, megbízott tanszékvezető, adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék, ORCID: 0000-0001-9244-5741

donosainak – és egy helyi népszavazás eredményének – révén került Lettországhoz.¹²

A gazdasági prioritás megjelent a valkai határkérdés megoldásában is, amit Tallents 1920. július 1-jén közölt döntésével rendezett: eszerint a város történelmi és gazdasági központja Észtországnak jutott a főpályaudvarral együtt, míg a nyugati külvárosok egy kisebb pályaudvarral – viszont a Riga számára fontos vasutakkal – Lettországhoz kerültek, és ezzel – illetve a megosztást követően több ezer lett Lettországra áttelepülésével az Észtországnak juttatott városrészből – a határvita rendeződött.

A megosztást követően az akkor 375 kilométeres közös határszakasz vonatkozásában felek 1920. október 19-én írták alá a határszerződést, amelyet 1923. március 30-án kiegészítettek az Észtország által Lettországnak átadott Lauri körzetében kijelölt új határvonalra vonatkozó rendelkezésekkel. Ez utóbbi terület a IV. fejezetben ismertetett okok miatt ma már az Oroszországi Föderációhoz tartozik, ezért a lett–észt közös határ hossza is rövidebb a két világháború közötti időszak határvonalánál: 343 km.

4. Lett–litván határ

A déli határokat először a Német Lovagrend és Mindaugas litván király 1261-es megállapodása állapította meg, de az a későbbiekben többször változott, és majd csak az 1426-os melnai békében rögzült a mai lett–litván határhoz nagyon közeli vonalban. A középkori határvonalakon – miután a 18. században a határ mindkét oldalán fekvő területek orosz kézre kerültek – az orosz uralom időszakában apróbb változások történtek mindössze. Ennek ellenére az 1917-es orosz összeomlást követően közel sem volt egyértelmű, hogy hol fog húzódní a lett–litván határ: a balti nyelvcsaládhoz tartozó, de eltérő vallású két nép között 1919-re kifejezetten ellenségessé vált a viszony, aminek a vallási különbségek mellett az is oka volt, hogy az egyébként nagyjából egyértelmű etnikai határ túloldalán mindkét nemzet tagjai közül sokan éltek olyan stratégiai helyeken, amelyekre az érintett állam igényt tartott.¹⁴ A legnagyobb viták az 1819-ben a Kurlandi Kormányzó-sághoz csatolt, litván többségű,¹⁵ de 1918 óta lett kézen levő, Litvániát a tengertől elzáró Palanga térségéhez,¹⁶ a lett többségű, de a Kaunasi Kormányzó-sághoz tartozó,

Lettország déli részén a közúti összeköttetést emiatt megszakító Ilükste régiójához,¹⁷ illetve a Kaunasi Kormányzó-ság területére eső, litván többségű Mažeikiai vasútállomása birtoklásához kapcsolódtak, amely utóbbi a tengerparti lett kikötő, Liepāja vasúti összeköttetését biztosította az ország többi részével.

A békekonferenciától Lettország a fent említett 1919. június 10-i memorandumában kérte e területek átadását, amire Litvánia ellentámadásba kezdett és népszavazást kért a katolikus többségű Latgalliában és annak központjában, Daugavpilsben.¹⁹ Júliusban Lettország felajánlotta Palangát – és ezzel a tengeri kijáratot – Litvánia számára Mažeikiai vasútállomásáért cserébe, de a déli ország elutasította a javaslatot.²⁰ Őszre a két ország közel került a fegyveres összeütközéshez, majd harc nélkül, de 1919 decemberére a lett hadsereg elfoglalta Mažeikiai vasútállomását, miközben a litván hadsereg más vitatott területeket vont megszállás alá.

1920 márciusában Lettország és Litvánia egyetértésre jutottak, hogy a

határ meghúzásánál nem a vallási, hanem az etnikai szempontoknak kell elsődleges szerepet játszaniuk, illetve Palanga és – a Daugavpilsszel szemben fekvő – Ilükste kivételével a közös határvita jelentős részét is el tudták dönteni. A Vörös Hadsereg 1920 nyári offenzívája ideiglenesen visszavetette a litván megállapodási hajlandóságot, de végül 1920 augusztusában megegyeztek, hogy a nemzetközi döntőbíró-sághoz fordulnak, amelynek egy-egy lett és litván tagja mellé, ismét brit felajánlásra James Simpson, az edinburghi egyetem professzora lépett be elnökként – miután a lett–észt határvonal meghúzását elvégző Tallents elutasította a felkérést. A bíróság 1920 végén kezdte meg a működését, majd 1921 februárjában végiglátogatta az érintett területeket.

A bíróság 1921. március 26-án közzétett ítéletében a vitatott területek közül Palangát és Šventojit Litvániának adta, Lettország viszont megkapta Ilükste, Panemūne (Brunava) és Ukru körzeteit,²¹ illetve Mažeikiai vasútállomás használatának jogát hasonlóan a trianoni békeszerződés 302–307. cikkeinek rendelkezéseiseihez.²² Palangát – ahol Simpson nevét ma utca viseli – a litván hatóságok 1921. március 31-én vették birtokba, kijutva így a tengerhez, míg az elcsatolással Lettország elveszítette közvetlen összeköttetését a Memel-vidékkel, ahol 1918–1920 között közvetlen német–lett határ állt fenn.²³

Valka város megosztása¹³

Mazeikiai vasúti csomópont¹⁸

A Litvániát a tengertől elválasztó lett–német határ Palangánál 1918–1921 között²⁴

Lettország és Litvánia 1921. május 14-én kötött határ-szerződést, az akkor 570 kilométer hosszú közös határ demarkációja pedig 1927-re fejeződött be. 1925–1927 között Riga megépítette a Liepāja–Saldus–Glūda vasútvonalat, amely lehetővé tette a kikötőváros vasúti elérését Mazeikiai nélkül.

A lett–litván határ ma 588 kilométer hosszúságú annak következtében, hogy 1939-ben Vilnius és környéke Litvániához csatolásával 18 kilométernyi korábbi lett–lengyel államhatárszakasz érintett része változatlan formában lett–litván határrá vált.

5. Lett–orosz határ

A történelmi keleti határok szintén régen, a 13–14. században rögzültek, a Német Lovagrend és a Pszkovi Köztársaság megegyezésének folyományaként. Ezeket a határokat Oroszország a későbbi évszázadokban, a Baltikum bekebelezését követő időszakban is megtartotta. A határok kérdése az első világháború végén merült fel, amikor Oroszország az 1918. március 3-i breszt–litovszki béke 6. cikkében kötelezte magát Észtország és Livónia Kormányzóságok kiűritésére, és azok német rendőri ellenőrzés alá adására, addig az időig terjedően, amíg a területek lakosságai képtessé válnak a közrend fenntartására. A határt a szerződés Latgallia nyugati határvonalán jelölte ki, vagyis a Luban-tavon keresztül a Daugava mentén fekvő Libenhofig (ma Livāni) húzott vonal mentén. Ez szembement azokkal a lett törekvésekkel, amelyek Kurzeme, Vidzeme és Latgallia egyesítése révén kívántak 1917-ben az autonóm, 1918-ban pedig a független Lettországot létrehozni.

A térségben 1918–1919 között zajló különböző katonai konfliktusok végül azt eredményezték, hogy a szov-

A két háború közötti Abrene megye és a mai lett–orosz határ³³

jetellenes lettek 1919 novemberére elérték a breszt-litovszki békében kijelölt vonalat, majd az 1920. január 3–5. közötti daugavpils, illetve a január 12–14. közötti abrenei csaták révén stabilizálták a breszt-litovszki békében nem említett, de lett földnek tekintett Latgallia feletti lett uralmat, illetve elfoglalták a Pszkovi Kormányzóság egy vékony, többségében oroszok lakta nyugati sávját,²⁵ amelynek átadását már 1919 júniusában szintén kérték a békekonferenciától. Pytalovo városára az onnan Ierikui futó, Vidzeme és Latgallia összeköttetését biztosító, főleg katonai célra használt vasút feletti kontroll érdekében volt szüksége Lettországnak,²⁶ de azt is hangsúlyozták, hogy a föld történelmileg lett és a város orosz neve is lett eredetű.²⁷ Az 1920. augusztus 11-i rigai lett–szovjet-orosz békeszerződés²⁸ 3. cikke a lett–orosz határt a *de facto* helyzetnek megfelelően Pytalovótól keletre húzta meg, ezzel a település és hat további község²⁹ Lettország részévé vált. A békeszerződés 2. cikkében Szovjet-Oroszország a népek önrendelkezési jogát tiszteletben tartva véglegesen és visszavonhatatlanul lemondott a lett nép feletti minden szuverenitásról, valamint azokról a területekről, amelyek korábban Oroszországhoz tartoztak.

A város nevét Lettország 1921-ben Jaunlatgaléra³⁰ változtatta, majd 1925-ben járasközponttá tette. 1933-ban vá-

rosi rangot kapott a település, 1938-ban pedig ismét átnevezték, ezúttal a lett nyelvben ma is használatos Abrenére. A megnevezés a mai lett, észt és orosz határvidéken fekvő Tālava régió 1224-es felosztásáról szóló szerződésben szerepelt, ezt vonatkoztatták a városra.

Lettország 1940-es szovjet annektálása és az 1941–1944 közötti német megszállás idején Lettország részeként igazgatták a várost, azonban az 1944. július 22-i második szovjet bevonulás után nem sokkal sor került az Oroszországi SZSZSZK-hoz (Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság) átcsatolásra. Formailag a Lett SZSZK (Szovjet Szocialista Köztársaság) parlamentje kérte az Oroszországi SZSZSZK-t a város és hat község átvételére 1944. augusztus 22-én, amelynek vezetése másnap döntést hozott a Pszkovi terület létrehozásáról,³¹ ez pedig már tartalmazta az átcsatolni „kért” településeket. A várost 1945-ben nevezték vissza Pytalovóra.³²

Orosz szempontból a terület szimbolikus fontossága mellett az is szerepet játszott az átcsatolás keresztülvételében, hogy az közvetlenül határos az Észtországtól ugyanebben az időszakban megszerzett, szintén oroszlakta – és 1920-at megelőzően szintén a pszkovi területhez tartozott – Petseri (Печоры) térségével,³⁴ a régióban pedig a két balti ország 1940-ben közösen tervezte az esetleges

szovjet támadás megállítását, így stratégiai térségnek minősült a két állam feletti uralom tekintetében.³⁵

Az átcsatolt abrenei részen az oroszok 85,5%-os többséget tettek ki az 1935-ös lett népszámlálás szerint a 12,5%-nyi lett mellett. Ennek ellenére a helyi oroszok egy delegációja 1945 tavaszán kérte a rigai szovjet kormányt, hogy ne csatolják el a területet Lettországtól, majd amikor ez mégis megtörtént, akkor a helyi lett lakossággal együtt jelentős részük távozott, míg az ott maradtak egy részét a szovjet hatóságok Szibériába deportálták. Abrene és a hat település mai népessége jelentős részben Oroszország más területeiről költözött oda 1945 után.³⁶

A lett függetlenség helyreállításáról szóló, még a Lett SZSZK parlamentje által elfogadott 1990. május 4-i nyilatkozat az 1920-as rigai béke 9. cikke szerint – vagyis Abrene visszacsatolásával – szorgalmazta Lettország és a Szovjetunió jövőbeli kapcsolatait megalapozni,³⁷ majd a függetlenség visszaállítását³⁸ követően, 1992. január 22-én a lett törvényhozás törvénytelennek nyilvánította az abrenei régió Oroszországhoz csatolását. Nem sokkal később Oroszország történelmi és jogi szempontból is alaptalannak nyilvánította a lett döntést.

Abrene – és Petseri – esetében a nemzetközi jog két elve ütközik: egyrészt a latin-amerikai és afrikai gyarmatbirodalmak felbomlása során a konfliktusok kialakulásának minimalizálása érdekében kialakított és mára szokásjogi jellegűvé vált *uti possidetis*, másrészt pedig az *ex in iuria non ius oritur*, vagyis a jogtalan cselekedetből – illegális megszállásból – nem származhat jogos előny.³⁹ A nemzetközi jogi dilemma feloldására végül nem került sor, mert a probléma azonnal politikai és nem jogi kihívásként jelentkezett 1991 után, illetve mert semmilyen nemzetközi bírói fórum nem vizsgálta a helyzetet. A problémát azonban le tudták választani a közös határrezsim egészének kérdéséről, és már 1993-ben sikerült megállapodásra jutni a határrezsim tekintetében, amit követően megkezdődött a lett–orosz közös határszakasz nem vitatott részének demarkációja.⁴⁰

A határtárgyalásokra Oroszország időről időre behozta a lettországi orosznyelvűek problémáinak rendezését, ami hátráltatta a rendezést, így például 1997-ben, amikor – Észtországhoz hasonlóan – Lettország is késznek mutatkozott az 1920. évi rigai békében rögzített határ elfogadására, vagyis az 1944-ben elcsatolt területek feletti orosz szuverenitás elismerésére. Moszkva azonban ragaszkodott az orosznyelvűek „humanitárius problémáinak” rendezéséhez, aminek a határkérdéshez való kapcsolását Riga utasította el, így az elkészült szerződéstervezetet végül nem tudták aláírni.⁴¹

Van olyan vélemény, miszerint a határkérdés nyitva tartása a 2000-es évekig Riga számára a nemzeti érzelmek politikai hasznosításán túl arra is szolgált, hogy Oroszországot rábírja arra, hogy az állam jogfolytonosságát elismerje, és a Szovjetunióhoz csatolását nemzetközi joggal ellentétesnek tekintse.⁴² Erre utalhat, hogy épp ebben a túlhevített időszakban szólították fel a balti államok 2005 tavaszi párnui találkozójukon Oroszországot, hogy hivatalosan is ismerje el okkupációként az 1945-ös megszállást, amit egy hónappal később az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa is sürgetett határozatában.⁴³

Habár az EU-csatlakozás során Lettország azzal érvelt, hogy kész lenne a határszerződést a fennálló határok elismerésével aláírni, Aigars Kalvītis miniszterelnök 2005-ben mégis nyilvánosan azt számolgatta, hogy a terület visszacsatolása utáni integrálás számszerűen milyen költségvetési kiadásokat jelentene Lettországnak.⁴⁴ Ezen túlmenően a lett kormány azt is egyértelművé tette, hogy a szerződés aláírását követően, a ratifikáció során olyan egyoldalú nyilatkozatot fog fűzni a szöveghez, amely konkrét területi igény megfogalmazása nélkül, de fenntartja Lettország jogát a térséghez. Orosz részről ezt elfogadhatatlannak nyilvánították csakúgy, mint Észtországnak az akkor aláírt határszerződés ratifikációja során tett hasonló nyilatkozatát.⁴⁵

Lett részről végül a rendezés mellett döntöttek, amit az tett lehetővé, hogy a politikai elit felvállalta a területi igényekről való lemondás politikai kockázatát: Vaira Vīķe-Freiberga akkori lett államfő nyilvánosan kijelentette, hogy Rigának el kell fogadnia a realitásokat, és le kell mondania a területéről, így lehetővé vált, hogy 2007. március 27-én Moszkvában aláírják a határszerződést. A szerződés a ratifikációs okmányok kicserélését követően, 2007. december 18-án lépett hatályba.

A határszerződést megvizsgálta a lett Alkotmánybíróság, amely azt a No 2007-10-0102. sz. ügyben hozott döntésében alkotmányosnak nevezett.⁴⁶ A 2007. november 29-i ítélet érvelése szerint a független Lettország olyan területeken jött létre 1918-ban, amelyeknek még nem volt integráns része Abrene, azt az állam csak később foglalta el.⁴⁷ Ez azért volt kulcskérdés, mert a függetlenség visszaállításáról szóló 1990-es nyilatkozat kimondta az állam jogfolytonosságát, így az 1918-as függetlenségi nyilatkozat és az 1922-es – többször módosított – alkotmány érvényességét is, illetve a lett–orosz kapcsolatokat az 1920. évi rigai békeszerződés alapján rendelte rendezni. Az Alkotmánybíróság döntése egyértelművé tette, hogy Lettország állami léte az 1918-as függetlenségi nyilatkozatban és nem az 1920. évi békeszerződésben gyökerzik, vagyis Lettország Abrene és térsége nélkül is jogfolytonosan létezik.

A határszerződés alapján a demarkáció 2009-ben kezdődött meg, abban az időszakban, amikor Oroszország érdekelt volt együttműködési készségének kimutatásában az EU-s vízummentesség megszerzése érdekében.⁴⁸ A 283 kilométeres közös határszakasz 648 határjellel történő helyszíni megjelölése végül 2017-re fejeződött be.⁴⁹

6. Lett–belarusz határ

A közel 173 kilométer hosszú határszakasz nemcsak volt szovjet belső határ, hanem a két világháború közötti időszakban Lettország irányából nézve változatlan formában államhatárként funkcionált Lengyelország (105 kilométer, ebből 66 kilométer folyók mentén, illetve tavon keresztül), illetve Szovjet-Oroszország (86 kilométer⁵⁰) között. A mai határvonal meghúzását egyrészt a fentebb ismertetett 1921-es döntés érintette a lett–litván határról, amely Ilükste térségét Lettországnak adta – a területre Lit-

vánia mellett Lengyelország is igényt tartott –, másrészt pedig az 1920. augusztusi rigai békeszerződés, amely a lett–orosz határt állapította meg.⁵¹

A korábbi lett–orosz (szovjet) határ változatlanul fut a mai lett–belarusz határ vonalán – az átalakulás oka az, hogy habár Belarusz szovjet államként 1919-ben létrejött, annak területe az 1920. évi rigai béke idején még hadszíntér volt Lengyelország és Szovjet-Oroszország között. Kifejezetten problémásnak bizonyult azonban a lett–lengyel határ megállapítása, mert Lengyelország vitatta az 1921-es döntés jogosságát, és egészen 1929-ig húzta a határ rögzítéséről szóló megállapodás aláírását, amelyet végül egy titkos záradék révén összekapcsoltak az 1920-as lett agrárreform latgalliai lengyel nemesi kárvallottjainak kárpótlásával.⁵² A határ fizikai kiépítése 1937-re fejeződött be, azonban a határegyezmény aláírására az 1938–1939-es időszakban már nem került sor. 1939 után a korábbi lett–lengyel határ nagy része lett–szovjet (belarusz) határ lett, míg egy rövid, 18 kilométeres szakasz lett–litván határrá vált; a rigai békével érintett lett–szovjet-orosz déli határszakasz egy része pedig lett–szovjet-belarusz határként szolgált.

7. Lettország határainak mai helyzete

A balti államok EU-csatlakozásával és 2007. december 21-i schengeni térségbe lépésükkel Lettország északi és déli határa ellenőrzés nélkül átjárhatóvá vált, habár időről időre – így például a COVID-járvány során – előfordul azok ideiglenes lezárása vagy bizonyos korlátozások visszaállítása. Egészen más azonban a helyzet a lett–orosz és a lett–belarusz határon. Itt nemcsak a schengeni külső határra válás eredményezte a határőrizet szigorodását, hanem Oroszország provokációi is. A 2021-ben Belarusz felől érkező bevándorlók, illetve Oroszország Ukrajna elleni 2022-es nyílt agresszióját követően Riga megkezdte a Belarusz felé eső határzónában található erdők kivágását és kerítés építését, majd 2022 augusztusában a lett Belügyminisztérium bejelentette, hogy hasonló intézkedéseket tesznek a lett–orosz határon is,⁵³ amelynek a megerősítését már az Ukrajna elleni 2014-es agressziót követően megkezdték.

MANZINGER, KRISZTIÁN

Die Grenzen Lettlands im historischen Kontext

(Zusammenfassung)

Die heutigen Grenzen des mittelbaltischen Staates liegen an vier Ländern, von denen die nördlichen und südlichen Grenzen mit EU- und NATO-Mitgliedstaaten im Schengen-Raum geteilt werden, während die südöstlichen und östlichen Grenzen Außengrenzen sind. Obwohl Lettland historisch gesehen ein junger Staat ist, wiesen seine südlichen und östlichen Grenzen über Jahrhunderte hinweg ein hohes Maß an Stabilität auf; sie fungierten als Außengrenzen des Deutschordensstaates, der die Region beherrschte. Diese Grenzen blieben unter der anderthalb- bis zweihundertjährigen russischen Herrschaft größtenteils

A 2022. őszi orosz mozgósítást követően Lettország újabb lépésre szánta el magát, és lezárta a lett–orosz közúti határátkelők többségét, felfüggesztette a vasúti áruforgalmat a működő két határkeresztező vasútvonalon, illetve megszüntette a közvetlen légi járatokat. Közben a határkerítés építése is folytatódott, 2024 nyarára elkészült a lett–belarusz határkerítés,⁵⁴ 2025 januárjára pedig 120 kilométer hosszúságú lett a lett–orosz határon épített kerítés, amelyhez további 28 kilométert terveznek 2025 végéig megépíteni, lezárva ezzel a legveszélyeztetettebb szakaszokat.⁵⁵

8. Összegzés

Lettország modern határainak kialakulása döntően az 1920-as évek elejére esett, annak megállapítása során pedig szinte valamennyi lehetséges módot felhasználtak, amit a nemzetközi jog elérhetővé tesz: a keleti határt katonai összeütközést követő békeszerződés révén húzták meg, az északit az etnikai határnak megfelelően felosztva egy vegyes lakosságú, de világos etnikai határokkal rendelkező területet – leszámítva Valka/Valga városát –, míg a délit az *uti possidetis* elv nagyjából történő alapulvételével. Különösen a déli határ – illetve Valka/Valga – esetében vették igénybe a feloldhatatlan vitákkal összekapcsolt területi kérdések megoldására nemzetközi döntőbíráskodás és a helyi népszavazás intézményét is.

A kialakult határok végül tartósnak bizonyultak, azokat az 1991-ben – a Szovjetuniótól elszakadását követően – a függetlenségét visszaállított Lettország és szomszédai sem vitatták. Egyetlen kivétel ez alól a mai lett–orosz határ északi részén fekvő Abrene és térsége volt, ahol – stratégiai okokból és egy katonai győzelmet követően – Lettország 1920-ban túlterjeszkedett a korábbi orosz provinciahatáron. Ezt a területet 1944-ben Oroszország „visszavette”, amit a lett társadalom és politikai elit a 2000-es évekig nem tudott elfogadni. Végül 2007-ben Lettország lemondott a területi igényéről, és ezáltal lehetővé vált a lett–orosz határszerződés aláírása és a határ végleges demarkációja is.

intakt, hauptsächlich als interne Verwaltungsgrenzen. Dennoch machte Lettlands Unabhängigkeit 1918 eine Grenzziehung erforderlich. Diese gestaltete sich nicht einfach: Lettland befand sich mit einem seiner vier Nachbarn – Russland – im Krieg und stand mit zwei weiteren – Estland und Litauen – am Rande eines bewaffneten Konflikts. Auch die Ziehung der lettisch-polnischen Grenze, der kürzesten von allen, war aufgrund sich überschneidender Ansprüche nicht einfach. Letztlich bestand Letzteres am längsten, nämlich bis zum Ende der 1920er Jahre. Die in dieser Zeit gezogenen Grenzen erwiesen sich jedoch als

stabil und wurden auch nach der Wiederherstellung der Unabhängigkeit 1991 von den beteiligten Parteien nicht angefochten – mit Ausnahme der Region Abrene, die

1944 an Russland angegliedert und bis in die 2000er Jahre von der lettischen politischen Elite und Bevölkerung zurückerobert wurde.

MANZINGER, KRISZTIÁN

The Borders of Latvia in Historical Perspective

(Abstract)

The current borders of the middle Baltic state face four countries, of which the northern and southern ones are borders shared with EU and NATO member states within the Schengen area, while the south-eastern and eastern ones are external borders. Despite the fact that Latvia is a young state by historical standards, its southern and eastern borders have shown a high degree of stability for centuries; since those functioned as the external borders of the State of the Teutonic Order, which dominated the region. Those boundaries remained mostly intact under the one and a half, two centuries long Russian rule, mainly as internal administrative borders, yet Latvia's independence in 1918 necessitated the drawing of bor-

ders. It did not prove to be easy: Latvia was at war with one of its four neighbours – Russia – and came to the brink of an armed conflict with two others – Estonia and Lithuania. The drawing of the Latvian-Polish border, the shortest of all, was also not easy due to overlapping claims. Ultimately, the latter lasted the longest, until the end of the 1920s, but the borders drawn up during this period proved to be stable and were not disputed by the parties concerned even after the restoration of independence in 1991 – with the exception of the Abrene region, which was annexed to Russia in 1944, reclaimed by the Latvian political elite and population until the 2000s.

Jegyzetek

- ¹ KOTILAINE, Jarmo T.: Opening a Window on Europe: Foreign Trade and Military Conquest on Russia's Western Border in the 17th Century. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1998. Neue Folge, Bd. 46. H. 4. 495–500. p.; KRICHNER, Walther: A Milestone in European History: The Danis-Russian Treaty of 1562. *The Slavonic and East European Review*, 1944. No. 59. 39–44. p. DOI: <https://doi.org/10.2307/3020234>.
- ² Latgallia már 1569-ben elszakadt a többi lett lakta területtől: a Német Lovagrend bukását követően a mai északi és nyugati részek svéd, a keletiek pedig lengyel–litván fennhatóság alá kerültek.
- ³ Lettország nem vett részt a békekonferencián. A memorandum szövegét közli *Memorandums par Latviju, stādītis priekšā no latviešu delegācijas miera konferencēi*. 1919. június 10., <https://web.archive.org/web/20080204224043/http://www.historia.lv/alfabets/A/AR/arpolitika/dok/1919.06.10.latv.htm>.
- ⁴ Ma Litvánia része.
- ⁵ VABA, Lembit: Urimusi läti-cesti keelesuhetust. (Kutatások a lett-észti nyelvi kapcsolatok területéről) (Szemlézi: Fejes László). *Nyelvtudományi Közlemények*, 96. kötet 1998–1999. 255–256. p.
- ⁶ Ugyanígy stratégiai okok, az ottani világitótorony és táviró birtoklása okán kérte Lettország a Rigai-öbölben található – akkor – svéd-lakta Runo szigetét, amit végül Észtországnak juttattak.
- ⁷ Lettország beadványa a békekonferenciának 1919. június 10.
- ⁸ GIBSON, Catherine: *Nations on the Drawing Board. Ethnographic Map-Making in the Russian Empire's Baltic Provinces, 1840–1920*. Doktori értekezés. Firenzei Egyetem, 2019. 255–256. p.
- ⁹ Uo. 258–261. p.
- ¹⁰ Uo. 265–276. p.
- ¹¹ GIBSON, Catherine: Attuning to Emotions in the History of Border-Making: The Estonian-Latvian Boundary Commission in 1920. *Journal of Modern European History*, 2024. 1. sz. 47–48. p. DOI: <https://doi.org/10.1177/16118944231221031>.
- ¹² GIBSON 2019. 269. p.
- ¹³ Kép forrása: A Map of the Estonia & Latvia Border as it Passes Through the Town of Valga. *Amproehl.com*. 2018. június 24. <https://amproehl.com/blog/2018/6/24/a-map-of-the-estonia-latvia-border-as-it-passes-through-the-town-of-valga>.
- ¹⁴ Par mata tiesu no bruņota konflikta. Latvijas un Lietuvas robežstrīdu vesture. *LA.LV*. 2018. május 6., <https://www.la.lv/brivdienam-par-mata-tiesu-no-brunota-konflikta-latvijas-un-lietuvass-robezstridi/>
- ¹⁵ Az 1919-es népszámlálás szerint a lakosság mintegy 56%-át tették ki a litvánok, 31%-át a zsidók és mindössze 7%-át a lettek. ŠULIOKAS, Justinas: How Scottish professor helped Lithuania and Latvia settle border disputes. *LRT*. 2021. március 30. <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1366922/how-scottish-professor-helped-lithuania-and-latvia-settle-border-disputes>.
- ¹⁶ Palanga az orosz közigazgatási beosztás szerint Kurland Kormányzóság része volt, és 6,4 kilométer hosszú közös határszakasszal rendelkezett Németországgal, így 1918–1920 között itt közvetlen német–lett határ létezett.
- ¹⁷ Erre Lettország által kért területre Litvánia mellett Lengyelország is igényt tartott, mindkét állam azon az alapon, hogy az a Lengyel–Litván Unióhoz tartozott, illetve, hogy katolikus és jelentős részben lengyel nemzetiségű a lakossága. How the Baltic States Got Their Shapes. *Deep Baltic*. 2016. április 4., <https://deepbaltic.com/2016/04/24/how-the-baltic-states-got-their-shapes/>.
- ¹⁸ Kép forrása: ŠULIOKAS 2021.
- ¹⁹ A két világháború közötti időszakban a katolikus Latgallia nagyon mostohán kezelt része volt Lettországnak, amely ráadásul a katolikus népesség természetes szaporodása és a szintén katolikus litván és lengyel bevándorlás okán kiemelt veszélyforrást is jelentett az evangélikus rigai lettek által irányított országnak. MANZINGER Krisztián: Lettország megtalált harmadik csillaga: Latgallia múltja és jelene. *Pro Minoritate*, 2024. 3. sz. 21–23. p.
- ²⁰ Par mata tiesu no bruņota konflikta. Latvijas un Lietuvas robežstrīdu vesture. *LA.LV*. 2018. május 6., <https://www.la.lv/brivdienam-par-mata-tiesu-no-brunota-konflikta-latvijas-un-lietuvass-robezstridi/>
- ²¹ Norijot rūgtumu, Latvija atdeva Lietuvai Palangu. Ko saņēma preti? *LA.LV*. 2021. március 26., <https://www.la.lv/si-diena-vesture-191/>.
- ²² A trianoni békeszerződés ideiglenesen biztosította – általában – az utódállamok számára a magyar államterületen található egyes meghatározott vasútvonalak használatának jogát saját vasúthálózatuk megfelelő üzemeltetésének érdekében.

- ²³ A területet a *versailles-i békeszerződés* vette el Németországtól és helyezte a Nemzetek Szövetsége kezelésébe annak érdekében, hogy egy későbbi időpontban – a Saar-vidékhez és Danzig városához hasonlóan – a lakosság dönthessen arról, hogy melyik államhoz kíván tartozni. A Memel-vidéket 1920. február 15-én ürítették ki a német csapatok, akiknek a helyére francia katonaság vonult be. A területet 1923. január 9-én litvánbarát felkelők foglalták el, akik kevés ellenállással találkoztak a helyi német rendőrség és a francia katonaság részéről, ráadásul mindkét anyaállam az ekkor kibontakozó Ruhr-vidéki válsággal volt elfoglalva. A Nagykövetek Tanácsa elfogadta a kialakult helyzetet, és 1923. február 17-én Litvániához csatolta a területet, amely ott autonóm régiót hozott létre. A nemzetközi jogi rendezést a Klaipėda-egyezmény hozta el 1924. május 8-án, amely elismerte a területet Litvánia részeként – Németország nem volt aláírója az egyezménynek, Berlin csak az 1928-as német–litván határszerződéssel ismerte el a bekebelezést.
- ²⁴ Kép forrása: 1921. gada Latvijas kartes fragments. *WikiMedia*. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/lv/4/44/Latvijas-V%C4%81cijas_robe%C5%BEa_1921.jpg.
- ²⁵ LAGANOVSKIS, Guntars: Kā Latvija ieguva un pazaudēja Abreni. *Lvportals.lv*. 2015. április 30. <https://lvportals.lv/norises/270802-ka-latvija-ieguva-un-pazaudeja-abreni-2015>.
- ²⁶ Abrene Oroszországhoz tartozása miatt az Ieriķi–országhatár közötti vasútszakaszt lett részről 2001-ben bezárták, és a síneket jelentős részben azóta felszedték.
- ²⁷ ANDERSON, Edgar: How Narva, Petseri and Abrene came to be in the RSFSR. *Journal of Baltic Studies*, 1988. 3. sz. 207. p. DOI: <https://doi.org/10.1080/01629778800000121>.
- ²⁸ *Treaty of Peace between Latvia and Russia*, done at Moscow, Completed and Signed at Riga, August 11, 1920. <http://gis.nacse.org/tfdd/tfddocs/archiveApril2010/24ENG.htm>.
- ²⁹ Augspils (Вышгородок), Gauŗu (Гавры), Kaseni (Качаново), Linaŗa (Линово), Purvmala (Носово), és Uŗmale – ez utóbbi már nem létezik.
- ³⁰ Szó szerinti fordításban Új Latgallia.
- ³¹ Указ Президиума Верховного Совета СССР «Об образовании Псковской области в составе РСФСР». 23 августа 1944. <https://pskovlib.ru/virtualnye-vystavki/2175-ukaz-prezidiuma-verkhovnogo-soveta-sssr-ob-obrazovanii-pskovskoj-oblasti-v-sostave-rsfsr-1>
- ³² LAGANOVSKIS 2015.
- ³³ Kép forrása: East Latvian Map. *Geosite.jankrogh.com*. 2005. augusztus 25. http://geosite.jankrogh.com/borders/east_latvian_map.htm.
- ³⁴ Észtországtól ekkor két területet vett el Oroszország, a délkeleti Petseri vidékét, illetve a Narva városával szemben, a hasonló nevű folyó túlsópartján fekvő Ivangorod városát. A kettő a két háború közötti Észtország területének mintegy 5%-át tette ki, míg Lettország területi vesztesége 2%-ot volt.
- ³⁵ LEVINSSON, Claes: The Long Shadow of History: Post-Soviet Border Disputes – The Case of Estonia, Latvia, and Russia. *Connections*, 2006. 2. sz. 102. p. DOI: <http://dx.doi.org/10.11610/Connections.05.2.04>; ANDERSON 1988. 208. p.
- ³⁶ ANDERSON 1988. 206–207. p.
- ³⁷ A nyilatkozat elérhető: Latvija Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. <https://likumi.lv/doc.php?id=75539>
- ³⁸ Lettország saját értelmezésében 1991-ben nem függetlenedett a Szovjetuniótól, hanem annak minden következményével együtt jogfolytonosan visszaállította az 1940-ben felszámolt függetlenségét.
- ³⁹ MULLERSON, Rein: The Continuity and Succession of States, by Reference to the Former USSR and Yugoslavia. *The International and Comparative Law Quarterly*, 1993. 3. sz. 485–487. p. DOI: <https://doi.org/10.1093/iclqaj/42.3.473>.
- ⁴⁰ A szovjet időszakban, hasonlóan Jugoszláviához és Csehszlovákiához, nem tartották fontosnak a belső, tagállami határvonalak pontos kijelölését.
- ⁴¹ LEVINSSON 2006. 106. p.
- ⁴² FORSBERG, Tuomas: Explaining Territorial Disputes: From Power Politics to Normative Reasons. *Journal of Peace Research*, 1996. 4. sz. 442. p. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022343396033004005>.
- ⁴³ LEVINSSON 2006. 107–108. p.
- ⁴⁴ LAGANOVSKIS 2015.
- ⁴⁵ 1992 júliusában Észtország – a hiányzó nemzetközi támogatás ellenére is – felszólította Oroszországot, hogy vonuljon vissza az 1920-as határok mögé. Oroszország természetesen elutasította a felvetést, de mintegy egy éven keresztül tárgyalásos úton próbáltak megoldást találni, ahol Oroszország elsősorban az észtországi orosznyelvűek helyzetének rendezését sürgette. Az orosz csapatok 1994. augusztus 31-én fejezték be a kivonulást a legészakibb balti államból, majd 1995 novemberére megállapodás született a tengeri határ kérdésében. 1996 márciusára megegyeztek a szárazföldi határokkal kapcsolatos technikai kérdésekben is, de az áttörést végül az hozta meg, hogy 1996 novemberében Észtország lemondott az 1920-as tartui békében foglalt határokról. Ezt követően már Oroszország volt az, aki akadályozta a megállapodás megszületését. LEVINSSON 2006. 104–105. p. Végül a határszerződés aláírására 2005-ben került sor, az észt parlament azonban a tartui békére való hivatkozást fűzött hozzá a ratifikáció során, így orosz részről elutasították a szerződés ratifikálását. 2012-ben újabb tárgyalások kezdődtek, amelyek eredménye 2014-ben egy új szerződés aláírásra lett, de azt még egyik fél sem ratifikálta.
- ⁴⁶ Az Alkotmánybíróság No 2007-10-0102 sz. döntése angol nyelven elérhető: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/cases/?search\[number\]=2007-10-0102](https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/cases/?search[number]=2007-10-0102).
- ⁴⁷ LAGANOVSKIS 2015.
- ⁴⁸ Abrene problémája még egyszer felmerült ebben az időszakban, a lett Belügyminisztérium ugyanis egy olyan jogszabálymódosítást fontolgatott, amely szerint az elcsatolt községekben 1945 októberre előtt születettek kérésére a születési országment nem a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő kiállításkori országot, vagyis Oroszországot, hanem az akkor fennhatóságot gyakorló országot, vagyis Lettországot írták volna be. A kérdés érzékenysége miatt akkor lekerült a napirendről. Где сейчас Абрене и где Пыталово? Kur tagad Abrene un kur Pitalova? (2009. március 10.) http://latvia-spb.com/9_4_2_1_1.html.
- ⁴⁹ ČUNKA, Judīte – PETROVA, Annija – AMOLIŅŠ, Gints: Paraksta Latvijas un Krievijas robežu demarkācijas gala dokumentus. *LSM.lv*. 2017. október 25. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/paraksta-latvijas-un-krievijas-robezu-demarkacijas-gala-dokumentus.a254959/>.
- ⁵⁰ A különbség oka az, hogy 18 kilométernyi korábbi lett–lengyel határszakasz Vilnius és térsége 1939-es Litvániához csatolása óta lett–litván határként funkcionál.
- ⁵¹ Belarus határai ebben az időszakban még bizonytalanok voltak, a később az országnak jutó északi területek pedig Szovjet-Oroszország kezében voltak a béke aláírásakor.
- ⁵² JĒKABSONS, Ēriks: Latvijas un Polijas robeža 1919.-1939. gadā. Daugavpils Universitātes Humanitāras fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. *Vēsture*. VI sējums, I daļa. Daugavpils: Daugavpils Universitātes izdevniecība Saule, 2003. 70–71. p.
- ⁵³ Uz Latvijas–Baltkrievijas robežas izbūvē pirmos pastāvīgā žoga kilometrus. *LSM.lv*. 2022. augusztus 30. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/uz-latvijasbaltkrievijas-robezas-izbuve-pirmos-pastaviga-zoga-kilometrus.a471532/>.
- ⁵⁴ Austrumu robežas žoga būvniecība Latvijā tuvojas noslēgumam. *LSM.lv*. 2024. július 13. https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/13.07.2024-austrumu-robezas-zoga-buvnieciba-latvija-tuvojas-noslegumam.a561341/?utm_source=lsm&utm_medium=article-bottom&utm_campaign=article.
- ⁵⁵ Žogs uz robežas neatrisina visas problēmas, taču tas ļauj robezsargiem vieglāk fiksēt pārkāpumus. *LSM.lv*. 2025. január 17. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/17.01.2025-zogs-uz-robezas-neatrisina-visas-problemas-tacu-tas-lauj-robezsargiem-vieglak-fikset-parkapumus.a583977/>.

